

U prošlom broju Kazališta naša je anketa dobro primljena, pa nam se učinilo važnim zadržati taj oblik otvorenog iznošenja mišljenja. Također nam se učinilo da je važno ne uzimati samo teorijske probleme (poput definiranja *mainstreama*) nego obuhvatiti i aktualne probleme ili skandale u našoj sredini.

Na odluku o izboru teme za anketu ovog broja potaknuo nas je skandal o festivalu Marulićevi dani, koji nije prijetio samo promjenom koncepcije jednog od rijetkih festivala u zemlji koji koncepciju imaju nego je prijetio samoj ideji festivala hrvatske drame i svemu onome dobrome što ta ideja podrazumijeva, a što redakcija smatra važnim i potrebnim. Zato smo odlučili da u ovom broju anketa bude vezana za festival hrvatske drame, a pitanja smo poslali brojnim kazališnim djelatnicima (i svim stranama u sporu o Marulićevim danima).

Ono zbog čega se moramo ispričati jesu pitanja - naime, u silnoj želji da pitanjima ne obuhvatimo ni naša stajališta ni odgovore, sročili smo ih tako da, kao što smo vidjeli iz odgovora, impliciraju nešto što nam nije bilo na pameti. A možda su takva i dobila neke potencijalne sudionike.

Strasti su se ohladile pa nam glavni akteri nisu željeli odgovoriti jer su ispuhali oštrice ili im časopis nije dovoljno dobar ring - samim svojim oblikom i ritmom izlaženja, kao i trajanjem časopis nosi ozbiljnost kao mjesto ozbiljnog promišljanja - pa nije pogodan za otvaranje sočnih rasprava s uvredama i s ratom do istrebljenja.

Drago nam je da smo dobili ozbiljna mišljenja, argumentirana i jasna, i nadamo se da će ona pomoći uobličiti sud javnosti. A to je nešto što traje mnogo duže od novinske rasprave.

Treba li nam festival hrvatske drame?
Kakav bi taj festival trebao biti?

NIKOLA BATUŠIĆ, teatrolog, Zagreb

Kada smo u Hrvatskoj nakon 1990. preslikali (ne znam zbog čega i čijom odlukom, odnosno "zaslugom"), sve oblike nekadašnjega jugoslavenskog kazališnoga festivalizma - neće, naime, biti teško u današnjim oblicima hrvatskih kazališnih okupljanja pronaći pretke i očito, za neke, nepovredive uzore. Kada, dakle, imamo kopiju Sterijinoga pozorja, sarajevskoga MESS-a i zemunskoga monodramarenja, jer nismo uspjeli ili htjeli izmisliti ništa novo, onda neka Marulovi dani ostanu festivalom hrvatske drame. Da li baš moraju biti gotovo identični nekadašnjim sterijadama (s dvojbena selektorskim postupcima, beskorisnim okruglim stolovima i uvijek, barem s jedne strane, osporavanim nagradama), ne znam. Ali, da nam kazališnih susreta treba, da hrvatski povijesni i aktualni dramski korpus zavređuje trajnu scensku provjeru i suprotstavljanje tih propitivanja pred publikom i stručnom javnošću, neće biti sporno. Festival, od latinskoga *festivus* (u prvom značenju *onaj koji se tiče blagdana ili svečanosti*) trebao bi biti mjesto *veselja, ugone* i *zadovoljstva* (i opet pozivom na etimologiju), a to su naši festivali i odveć rijetko. Može li se barem nešto od ovih značenja ugraditi u obilježja naših kazališnih susreta, a napose u festival hrvatske drame? Uspije li se u tome, zasigurno bi on tada otkrio svoj, danas već zasigurno zapretani, ako ne i posve izgubljeni smisao.

IVO BREŠAN, dramski pisac, Šibenik

Mi smo zemlja festivala. Gotovo da više i nema grada u nas, koji nema i nekakav svoj kazališni festival, a poneki ih imaju čak i dva. Kad se tome pribroje i festivali iz drugih područja, filma, zabavne glazbe, folkloru i dr., pa se to postavi u omjer s brojem stanovništva, ispast će da smo po festivalima među vodećim zemljama u svijetu. Tko zna, možda to i nije tako loše? Napokon, kod ovoliko problema koji nas tište, što drugo preostaje, nego "Udri brigu na veselje!" Ali, kad pogledamo situaciju s umjetničke strane, nemamo toliko razloga za veselost. Naši festivali, nažalost, pomalo počinju nalikovati modnim revijama; sve manje je važno što neka predstava govori, a sve više kako je

dizajnirana. Ne traži se toliko nova riječ, koliko novo ruho. Zato se radije "redizajniraju" stari, bezbroj puta viđeni komadi, koje publika poznaje još iz vremena školske lektire, nego što se postavljaju novi, koji uostalom i ne niču baš kao gljive poslije kiše. Tako onda ti modni noviteti na starim uzorcima postaju važniji i od same oprave, pa kritičari pronalaze u njima "duboku povezanost djela s aktualnim trenutkom", bez čega kao da ni sam autor ne bi bio to što jest, a publika bi bila uskraćena za ono što joj on govori. Odatle pojava da se iz godine u godinu postavljaju uvijek ista djela iz svjetske ili domaće baštine, samo u novoj postavi i u novom ruhu. Svatko želi u *Hamletu*, *Antigoni* ili *Kraljevu* izvesti neku redateljsku paradu, kakvu nitko prije njega nije, pa se tako ta djela udaljavaju sve više od samih sebe, da ih na kraju ni njihovi autori ne bi bili u stanju prepoznati. Ako neki klasik govori nešto i o nama danas - a morao bi govoriti, jer zbog toga i jest klasik - onda ga treba pustiti da se pred publikom pojavi onakav kakav je bio za svoga života, bez ikakvih dodataka koji nisu bili i u njegovu umu; napokon, i za publiku je veći užitak, ako sama otkriva vezu njegova i svoga vremena, negoli ako je redatelj na nju upozorava. Ako nam pak on, takav kakav jest, ne govori ništa, znači da je mrtav. A mrtve pisce treba pustiti da počivaju u miru, među koricama prašnjavih knjiga, po kojima katkad kopkaju znanstvenici, tražeći građu za svoje doktorate.

S druge strane, festivali sve više srozavaju kazališne izvedbe na razinu turističke ponude. Na njima se čini najvažnijim za neku dramsku izvedbu naći prikladan gradski prostor kao scenografiju, važnijim i od onoga što tekst govori, pa to postaje *spiritus movens* uprizorenja. U tu svrhu posegnut će se i za djelima koja nikada, od svoga nastanka nisu zaživjela na pozornici, samo ako mogu poslužiti promociji neke lokacije u scenski prostor. Tako publika više uživa u večernjem ugodaju nekog po sebi romantičnog ili povijesno zanimljivog gradskog predjela, nego u samoj dramskoj riječi. Nitko me neće uvjeriti da se *Hamlet* na Lovrijencu toliki niz godina uvijek iznova i u novoj postavi izvodi zbog Shakespearea ili *Hamleta*, a ne zbog Lovrijenca.

Možda bi jedino imao smisla nekakav festival nacionalne drame, kakav bi trebao biti, a nije, Marulovi dani. Ali, za tako što hoće se u prvom redu bogatstvo

dramske produkcije, a onda i znatno više sredstava koja se u to ulažu. Ovako, u okolnostima oskudice i jednog i drugog, ansambli dođu, odigraju svoje i isti dan otputuju. Nema susreta, nema razgovora i sve se svodi na simbolične nagrade, koje laureatima ne donose ništa, osim kratkotrajnog zadovoljenja taštine. A čitav festival poprima izgled defilea, na kojem sudionici, kao nekad na prvomajskoj paradi, protutnje ispod gledališnih tribina i odu nekamo u zaborav.

Na kraju, da kratko odgovorim na vaša pitanja:

1. Nije nužan. Kazalište i dramska riječ mogu bez takvog festivala. Ali, nije ni loše da ga ima. Neka se barem ovako, u zadanim mogućnostima, ljudi koji se time bave sreću i izmjenjuju iskustva. A napokon, to obogaćuje i naš turizam.

2. Ne znam. Festivali ne žive po sebi, nego su samo odraz cjelokupnog stanja ne samo u kazalištu, nego i u kulturi uopće, pa ako hoćete, čak i u gospodarstvu. Oni uvelike ovise o bogatstvu ili siromaštvu kako kazališne ponude, tako i življenja uopće. A nemoguće je govoriti o tome kakvo bi trebalo biti nešto što je samo odraz; to može ispasti samo puko maštanje. Pogotovo kad ne postoje ni osnovni materijalni uvjeti da to bude barem blizu onome što bi trebalo biti.

DARKO GAŠPAROVIĆ, teatrolog, Rijeka

Mislim da kucate na otvorena vrata. Festival hrvatske drame, naime, postoji od 1991. i zove se Marulićevi dani, i ovog je ljeta održan deseti put u Splitu. Mi koji inače bolujemo od najrazličitijih godišnjica i obljetnica nismo to niti zamijetili. Smatram žalosnom činjenicom da tom prigodom nije objavljena niti najskromnija brošura koja bi objavila podatke o izvedenim dramskim tekstovima iz hrvatske baštine i suvremenim dramama koje su prikazane na Marulićevim danima. Kao njihov prilično ustrajan pratitelj i svjedok, mogu kazati da ih je priličan broj. Ali, to očito nikoga, pa ni same organizatore - u prvome redu Hrvatsko narodno kazalište u Splitu - uopće ne zanima. Zašto je tome tako, o tome bi se dalo razglabati nadugo i naširoko, no ovdje za to nema ni prostora ni vremena.

Kad se pita - treba li *nam* festival hrvatske drame -

onda je ključno pitanje: a tko smo to mi kojima treba ili ne treba takav festival? Kad bi se danas o tome provela anketa među prosječnim hrvatskim građanima, zasigurno bi dobar dio njih bio u ozbiljnoj dilemi što je to uopće drama, pogotovo pak hrvatska. O tome doista ne treba imati nikakvih iluzija, nego bi, s toga stajališta, nedvojbena odgovor bio: *ne treba*. Pogledamo li, međutim, iz perspektive malobrojnih hrvatskih kazalištaraca, pa još malobrojnijih hrvatskih dramskih pisaca, i krajnje uska kruga kazališnoj ljubaca, odgovor je potvrđan: *da, treba*. Nama, dakle, hrvatskim kazalištarcima, treba festival hrvatske dramske riječi. Zato jer je dio, nezaobilazan, naše kulture; potom i suvremeno svjedočanstvo naše tradicijske opstojnosti na ovome tlu. Jer svjedoči kontinuum dramskokazališna ispisa o nama i svijetu oko nas od Držića do Krleže, i nadalje, do nas današnjih. Jer smo, u nekima od najviših dometa kojima svjedočismo i na Marulićevim danima, to mi sami.

Podsjetimo: prvi je festival hrvatskih kazališta bio održavan sedamdesetih godina 20. stoljeća u Slavonskome Brodu. Postojala je tada i Zajednica hrvatskih kazališta, doduše više na papiru negoli u praksi. Tadašnji je festival isprva imao nenatjecateljsko značenje. Svako je hrvatsko kazalište po vlastitu odabiru nastupalo s jednom predstavom. Bijaše to, tada, lijepa smotra svega najboljeg što su, prema vlastitoj prosudbi, hrvatska kazališta ostvarila tijekom jedne sezone. Onda se uvela selekcija, pa nagrade... I sve što s time nužno ide: natjecateljski duh (ergo, borba za nagrade i priznanja), zavist, osjećaj drugoga koga treba nadvladati, a ne s njime su/djelovati u zajedničkom ulogu za opće dobro koje zove se - hrvatsko glumište.

Kao što obično biva, odlaskom osobe koja bijaše duh i duša Susreta, a zvao se Slobodan Đurić, sve se za nekoliko godina raspalo u prah i pepeo. U nepovrat.

Ne bi bilo ni dobro ni korisno da se isto dogodi s Marulićevim danima. Oni moraju ostati u Splitu, iz više razloga: logističke potpore samoga kazališta, potom činjenice da su vezani za ime i djelo oca hrvatske književnosti, koji dakako pripada cijeloj Hrvatskoj, ali je rodnom, duhom i jezikom autohton upravo u kraju kojega je središte grad Split. Stoga i dalje Marulićevi dani moraju biti okupljalištem onoga najboljeg što se, na dramskim i kazališnim djelima nastalim od

hrvatskoga iskona do danas, stvara na kazališnim daskama u nas i inozemstvu. Suprotno opetovanim zanovijetanjima posljednjih godina, materijala tu ima napretek, pa kad bi se omogućilo znatnije sudjelovanje stranih kazališta, uz svakosezonsku ponudu hrvatskih nastalih na djelima domaćih autora, žetve, i to kvalitetne, ne bi nipošto nedostajalo.

Moj je prijedlog, dakle, kratak i jasan: dajmo potporu festivalu hrvatske dramske riječi (uz već uspostavljeno proširenje na hrvatski kazališni izraz, pa i onaj neverbalni), koji već postoji u Marulićevim danima, obogaćujmo ga i dalje, pa će s njime sveudilj rasti i sveukupna slika hrvatske drame i kazališta u našem (i budućemu) vremenu.

MIRO GAVRAN, dramski pisac, Zagreb

Mišljenja sam da nam je potreban jedan festival hrvatske drame na godinu, kako bi se na jednom mjestu vidjelo kakav je rezultat jednogodišnjeg susreta hrvatske drame i hrvatskog kazališta. Taj festival treba biti jednostavno profiliran - nikakve adaptacije stranih tekstova, niti plesne predstave na njemu se ne trebaju izvoditi. U središtu zanimanja treba biti izvoran hrvatski dramski tekst.

Kako smo narod s nedovoljno samopoštovanja i sa slabo razvijenim osjećajem za tradiciju, a uz to vazalski nastrojeni - bojim se da bi se desetogodišnja tradicija Marulićevih dana u Splitu, malo-pomalo mogla uništiti, a od festivala hrvatske drame mogli bismo uskoro dobiti festival na kome će hrvatska dramska riječ igrati sporednu ulogu. Taj proces, nažalost, već je otpočeo prošle godine. Zanimljivo je da većina velikih i malih zemalja na svijetu ima tzv. specijalizirane festivale nacionalne drame, i ne pada im na pamet da im mijenjaju namjenu niti profil.

Najbolji primjer brige za suvremenu nacionalnu dramu, vidio sam prije osam godina u SAD-u kad sam posjetio Humana Festival u Louisvilleu, gdje se američkom dramatičaru i američkoj drami posvećuje najveća moguća pozornost - s punom sviješću da suvremeno nacionalno kazalište, bez suvremenih nacionalnih drama, postaje tek arhaičan muzej koji živi od prošlosti, ne uspijevajući dosegnuti niti suvremenost niti budućnost.

HRVOJE IVANKOVIĆ, dramaturg i kazališni kritičar, Zagreb

Teško mi je sa da ili ne odgovoriti na pitanje: "Treba li nam festival hrvatske drame?". Naime, smatram da nam treba nacionalni kazališni festival koji bi, između ostalog (dakle ne isključivo), bio i festivalom hrvatske drame.

Marulićevi dani su kroz svoju desetogodišnju povijest pokazali puno slabosti i manjkavosti, ali je neosporno da je čak i tako koncipiran i organiziran festival utjecao na domaća kazališta i njihove odluke da na repertoar postavljaju djela hrvatskih pisaca i to ne u "bilo kakvim" terminima, nego u onim najatraktivnijima, na početku ili u prvoj polovici sezone. Pokazalo se, međutim, da se u Hrvatskoj kroz jednu sezonu često ne pojavi dovoljno kvalitetnih uprizorenja djela domaćih pisaca da bi se samo s takovrsnim produkcijama moglo na dostojnoj razini organizirati godišnji festival visoke i ujednačene razine. Osim što će stvoriti dodatnu (prije svega terminološku) zbrku, kvalitativnom pomaku Marulićevih dana neće pridonijeti niti njihovo nedavno redefiniranje u festival "hrvatske drame i autorskog (sic) kazališta".

Što dakle smatram izlazom? ("Kakav bi taj festival trebao biti?") Moglo bi se, dakako, postojeći festival hrvatske drame organizirati bijenalno, pretpostavljajući da će se kroz dvije sezone nakupiti dovoljno kvalitetnih uprizorenja domaćih djela da bi se podigla i kvalitativna razina samog festivala. Osobno to, međutim, smatram lošijom mogućnošću koja bi, s obzirom na poslovični "javašluk" domaćih kazališta, vjerojatno vrlo brzo dovela i do gašenja Marulićevih dana.

Puno sretnijim rješenjem čini mi se pretvaranje te manifestacije u nacionalni kazališni festival, na kojem bi se svake godine okupljalo deset do dvanaest najboljih hrvatskih predstava, pri čemu bi izbornik imao obavezu u svoj odabir uvrstiti najmanje polovicu predstava nastalih prema djelima hrvatskih pisaca. Poticaja kazalištima da izvode (i otkrivaju) djela domaćih autora ne bi, tako, ni dalje manjkalo, a festival bi bio znatno kvalitetniji i privlačniji. Festivalaska publika i gosti bi, naime, na jednome mjestu imali pri-

like vidjeti doista sve najbolje što hrvatsko kazalište u tom trenutku ima, a tada bi se odlučnije moglo pristupiti i nekim organizacijskim pomacima, bez kojih takav festival gotovo da i nema smisla. Kao prvo, sve vrijeme trajanja festivala u Splitu (koji je po mnogo čemu idealan domaćin takve manifestacije) trebalo bi okupiti što više hrvatskih kazališnih praktičara (redatelja, glumaca, dramaturga, umjetničkih ravnatelja...) i teoretičara (teatrologa, kazališnih i književnih kritičara...), te uz njihovo aktivno sudjelovanje organizirati okrugle stolove o predstavama, ali i tematske rasprave i minisimpozije o aktualnom stanju i problemima hrvatskoga glumišta. Trebalo bi također inzistirati na dovođenju odabranih gostiju iz inozemstva (prvenstveno uglednih kazališnih kritičara i producenata/festivalskih ravnatelja), kako bi se pomoglo domaćim predstavama i autorima u njihovu proboju na europsko i svjetsko "tržište". U istu svrhu Marulićevi dani mogli bi svake godine tiskati i malu antologiju novih hrvatskih drama na engleskom ili nekom drugom "svjetskom jeziku". Na području izdavaštva Marulićevi bi dani kao nacionalni kazališni festival mogli (pa i morali) pokušati popuniti još jednu prazninu, objavljujući godišnje teatrografske preglede s detaljnim podacima o djelatnosti svih domaćih kazališta i kazališnih skupina, što je nekada (za sva kazališta tadašnje Jugoslavije) s popriličnim uspjehom radilo Sterijino pozorje.

Dakako, da bi se na tako ustrojen festival moglo izvan konkurencije dovoditi i strane predstave (uglavnom strana uprizorenja djela hrvatskih pisaca, ali i predstave koje su pobijedile na sličnim europskim manifestacijama), te uz njega organizirati niz zanimljivih popratnih sadržaja (predstavljanja, projekcije, izložbe...), pretvarajući ga ne samo u najrelevantniji godišnji skup domaćih kazališta i kazališnih djelatnika, nego i u ishodišnu točku u nužnom procesu osuvremenjivanja hrvatskoga glumišta.

ANA LEDERER, teatrologinja, Zagreb

Festival hrvatske drame nam treba i, koliko mi je poznato, imamo ga, to su Marulićevi dani u Splitu. Između ostaloga, postojanje Marulićevih dana potiče kazališta da u svoje repertoare uvrste barem jedan (suvremeni) hrvatski dramski tekst kako bi onda tom predstavom mogli konkurirati za festival, a još ako se odabere tekst nagrađen "Marinom Držićem", nagradom Ministarstva kulture za dramu, kazalište dobiva i poticaj za njegovu praiizvedbu. Nabrajati sada ozbiljne, a ne samo one pragmatične, novčane razloge zašto nam treba takav festival bilo bi nepotrebno, da ne živimo u kulturi kakva nažalost jest ova naša danas. Uvijek nam je bilo lakše nešto ukinuti, nego održati, primjera za to ima dovoljno. Prošle godine za jubilarne, desete Marulićeve dane vezan je skandal zapravo tipičan za našu kulturu: struka, dakle kazališni umjetnici ili točnije rečeno HDDU, reagirali su s punim pravom na uvođenje sintagme "autorsko kazalište" u naziv festivala hrvatske drame, kao zapravo na "mala vrata" buduće konceptijske promjene festivala hrvatske drame. No, umjetničke i principijelne motive te pobune struke osporila je nažalost pozadina koja se otkrila u rubrici "Kavkaz" Večernjeg lista, u izvješću sa šanka "Gavelle": nije se, naime, u selekciji našla predstava osječkoga HNK-a *Povratak Filipa Latinovicza* u režiji Georgija Para. U predstavi, usput rečeno, igraju Zlatko Vitez predsjednik HDDU-a i član Predsjedništva HDDU-a Darko Milas, trenutačni osječki ravnatelj Drame. Polovicom studenoga na presici u povodu ovogodišnjih Marulićevih dana rečeno je kako će gostovati i strane predstave, ali izvan konkurencije i sl. Zanimljivo da ni sada još nitko iz struke nije reagirao, možda se čeka selekcija, pa će onda i promjena konceptije festivala hrvatske drame odjednom postati jako važna.

Festival hrvatske drame, dakle, trebamo, ali bez dodatnih sintagmi. Mijenjati bi možda trebalo siromašan, kolodvorski model održavanja festivala, primjerice, odigra se predstava i potom glumci odmah putuju doma. Nema kontakata, nema atmosfere, nema razgovora. Osim toga, okrugli stolovi, ovakvi kakvi jesu, preživjela su forma, muka za glumce, prigoda za pacijente koji vole monologizirati. Morao bi se, dakle, rekoncipirati festival *iznutra*, tek u tom smislu ispraznila se njegova postojeća forma egzistiranja: ona se treba reanimirati, u smisao se tada neće sumnjati.

DARKO LUKIĆ, dramaturg, Zagreb

Ovako postavljeno pitanje gotovo pretpostavlja negativan odgovor, ili u najmanju ruku sugerira kako je ta potreba upitna.

Neupitna je i izvan svake dvojbe potreba da se domaći dramski tekst i domaći dramski pisac potiču i cijene. Primjedbe koje se koji put mogu čuti kako nam dramska književnost nije na razini nekih svjetskih sredina, valja zanemariti kao bedastoću provincijalnog mišljenja. Pa nije nam na američkoj ili francuskoj razini ni zdravlje, pa nećemo zbog toga zatvoriti bolnice. Nije ni školstvo, pa ne ukidamo škole, a nije bogme ni razina domaćih nam teatroloških promišljanja i znanosti o kazalištu baš sami vrhunac Pariza, Amsterdama ili New Yorka, pa ipak mislimo i pišemo o kazalištu i javno govorimo o njegovim problemima.

Drugo je pitanje je li baš festival jedini moguć i najbolji način da se domaćem piscu da prostor koji u nacionalnoj kulturi zaslužuje i treba. Osobito ako govorimo o potrebi poticanja suvremenih pisaca srednjeg i mlađeg naraštaja, upitno je što na jednom festivalu oni rade u istoj konkurenciji s Krležom, Držićem ili Vojnovićem. Trebaju li biti bolji od njih, ili pak suvremeniji, ili aktualniji od njih?

S druge strane teško je u našim uvjetima zamisliti situaciju u kojoj svake godine imamo toliko predstava u profesionalnim kazalištima utemeljenih na domaćem tekstu, i znatan broj naših tekstova koje u prijevodima postavljaju u inozemstvu, kako bi izbornik festivala mogao od svega toga izdvojiti desetak ponajboljih i osigurati neupitnu festivalsku razinu. Čak i kad bi to bilo tako, opet bi se u istoj skupini mogao naći daroviti student druge godine dramaturgije s kakvim prilagođenim Marulićem. Srećom na jedinom nam festivalu hrvatske drame nema nagrade za rečenu dramu, pa nema ni bojazni kako bi se stručni sud morao naći na takvoj mucu i odlučivati tko je bolji pisac - otac hrvatske književnosti ili njezin poletan prapraunuk.

Kad je riječ o festivalu, opet dolazimo do pitanja treba li poseban festival na kojem bismo prikazali, ocijenili i nagradili uistinu ponajbolje od svega što je u protekloj sezoni nastalo u našim kazalištima na domaćem tekstu (dramskom ili dramatiziranom).

Pri tom se slažem da je autorska, kreativna prilagod-

ba stranog teksta jednako tako hrvatski dramaturški rad, ili je pak primjerenija revija koja nije natjecateljska a koja bi pokrila baš sve što je nastalo prema domaćem tekstu (u tom se slučaju otvara pitanje obuhvaća li takva revija i amaterska kazališta, zašto da ili zašto ne). Zar ne bi festival mogao biti i bijenale (jer se u Bonnu, recimo, za čitavu Europu organizira dvogodišnji izbor ponajboljeg od europskih novih tekstova)? To bi valjalo raspravljati stručno, profesionalno, naširoko i javno, trošimo li za to proračunska sredstva koja su zajednička svim hrvatskim poreznim obveznicima. Inače, razumije se da u slobodnom društvu nitko nikome ne brani financirati iz drugih izvora kakvu god lokalnu, regionalnu, nacionalnu, multinacionalnu, transnacionalnu ili kakvu mu drago manifestaciju.

Kakvo god bilo rješenje ovih pitanja, ostajem, međutim, čvrsto pritom da bi se za mlade domaće pisce morao organizirati festival, smotra ili revija koncertnih izvedaba, javnih dramskih glumačkih čitanja desetak najboljih novih tekstova na godinu, organizirana prvenstveno za ravnatelje, umjetničke voditelje kazališta, urednike dramskih programa radija i televizije, dramaturge, kolege pisce, kritičare, novinare i zainteresiranu publiku. Uvjeren sam kako to ne bi samo potaknulo njihovo stvaralaštvo nego bi mnogima od njih lakše i brže otvorilo put do uprizorenja, što je i osnovni cilj takvog poticaja. Osim što je to poznato i dobro iskustvo mnogih stranih kazališnih sredina, u nas također ne tako davno poticano, valja napomenuti da za predstavljanje mladih dramskih pisaca postiže veće učinke, uz neusporedivo manja financijska ulaganja.

IGOR MRDULJAŠ, teatrolog, Zagreb

Budući da već barem dva desetljeća uporno, a zaludno opetujem kako imamo prekomjeran broj kazališnih (i drugih) festivala, moj jedini mogući odgovor na pitanje treba li nam festival hrvatske drame jest: Ne treba!

Festivalomanija koja vlada našim prostorima zapravo je krinka za nemoć kulture i kulturne politike (festivala, naime, potiče država, jer ih novčano podupire). Turobna svakodnevica našega glumišta, bremenita svim mogućim nevoljama i nevoljkostima, na bezbrojnim se festivalima predstavlja lažnim sjajem kojim se obma-

njuju podjednako javnost i kazalištarci.

Ipak, pretpostavljam da vaše pitanje dolazi iz drukčijega obzora i da njime zapravo želite otvoriti raspravu o potpori suvremenoj hrvatskoj drami. U tom pogledu podupirem svaki pokušaj, premda - neki novi festival na posljednjem mjestu i samo kada se iscrpe sve druge prilike!

Držim da postoji ozbiljan problem suodnosna suvremene hrvatske dramatike i kazališta. Često čujemo kako gotovo i nema hrvatskoga dramatičara, našega suvremenika, u čijim ladicama prašinu ne skuplja neki dramski tekst. To znači da se praižvede sve što imalo vrijedi, pa su dramski pisci miljenici našega glumišta i gledališta. Čak i kada bi ova tvrdnja bila istinita (a nije!), ne bi govorila u prilog kakvoći suradnje pisac-kazalište.

Hrvatsko glumište bez obzira na svoj ustroj (javne ustanove ili slobodne družine) gaji duboko nepovjerenje spram nacionalnoj dramatici, napose suvremenoj. U komunizmu su institucije izbjegavale režimu nepoćudne pisce i prepuštali su ih kazališnim družinama ili rubnim teatrima. Danas su te institucije zaboravile kako bi trebalo njegovati suradnju s domaćim dramatičarom. Popularnost družine Exit znakovita je: mladež hrli na predstave stranih pisaca čije su drame lokalizirane. Znači li to da mladi hrvatski dramatičari ne znaju pisati za svoje vršnjake?

Dramatičar obilazi ponizno uprave kazališta nudeći svoj tekst. Prečesto ne dobije ni odgovor da je netko dramu pročitao, jer se izgubio i kućni odgoj ravnatelja i dramaturga. Izgledi su mu znatno veći dopadne li se drama kojem redatelju, pa je ovaj poželji uprizoriti. Zato je bilo i ostalo: pet gostujućih redatelja - pet različitih estetika pod jednim kazališnim krovom. A glumište samo kao senzaciju naručuje (i izvede) novu dramu, surađuje s piscem na doradi teksta, može se pohvaliti "kućnim piscem" itd. S druge strane nakladnici ne nalaze trgovački interes u tiskanju zbirke drama (ako dramatičar nije uvršten u lektiru), rijetki su časopisi koji redovito objavljuju suvremenu hrvatsku dramu. Biti, dakle, živi hrvatski dramatičar u pravilu nije - ne unosno - nego nimalo preporučljivo zanimanje. Festival malo ili ništa u tom pogledu može promijeniti, ali o tome valja raspravljati i poduzimati makar što kako nam hrvatski dramatičari ne bi izumrli kao dinosauri.

SANJA NIKČEVIĆ, teatrologinja

Ova su pitanja otvorena s raspravom o koncepciji Marulićevih dana, a kako je tema festivala nacionalne drame važna i javna, mislim da se javno treba izjasniti. Pa dakle: Festival hrvatske drame, točno tako jasno određene koncepcije u naslovu i sadržaju, nam - treba. I imamo ga, zove se Marulićevi dani a održava se u Splitu krajem četvrtog mjeseca.

Zašto nam treba i čemu služi?

Festivali posvećeni nacionalnoj drami jedan su od najčešćih i najučinkovitijih načina poticanja, njegovanja i propagiranja vlastite drame. Amerikanizacija koja je iz svijeta napravila globalno selo navodi nas da sve američke proizvode doživljavamo kao svjetske, pa je tako mnogima možda promaknulo da Amerikanci igraju isključivo domaću dramu, a posvećeno joj je i devedeset posto američkih festivala. Svaka europska zemlja ima barem jedan takav festival (Slovenci u Kranju, Mađari u Budimpešti...) ili im je neki od uglednih međunarodnih festivala određen i za predstavljanje domaće drame (Plzen u Češkoj).

Takvi festivali doista potiču razvoj domaće drame, jer ravnatelji kazališta svuda u svijetu postavljaju predstave iz određene motivacije - a mogućnost odlaska na festival i te kako je snažna motivacija. Kod nas se to može dokazati brojkama. U posljednjih je deset godina Ministarstvo kulture sustavno poticalo suvremeni domaći tekst (financijska stimulacija kazalištima za postavljanje domaćeg teksta, Nagrada za dramsko djelo "Marin Držić") a organizira se i festival Marulićevi dani. I prvi put u novijoj povijesti hrvatskog kazališta 1998. godine na repertoarima hrvatskih kazališta bilo je pedeset posto domaćeg teksta. Ta motivacija djeluje i kod susjednih zemalja, pa pravi poziv za Marulićeve dane može biti jako poticajan za postavljanje hrvatske drame u BiH, Sloveniji, Srbiji, Makedoniji ali i Mađarskoj, Poljskoj, Češkoj... Ali, poziv predstavama nastalim prema hrvatskom tekstu a ne baletima!

Mijenjajući naziv festivala, uvodeći "autorsko" ili bilo kakvo drugo kazalište, mijenja se osnovna njegova funkcija i iz Marulićevih dana se radi još jedan, potpuno nedefiniran i u krajnjem slučaju nepotreban festival. Promjene se mogu dogoditi u organizaciji - u načinu biranja stručnog suda, izbornika i njegove koncepcije (je li to doista izbor ili presjek događanja), u tra-

janju (na primjer fiksirati na pet dana ili otvoriti prema ponudi). Ono što svakako treba promijeniti - treba odvojiti simpozij o Maruliću, jer on nema veze s kazalištem pa tako ni s festivalom. Treba odvojiti dodjelu Nagrade za dramsko djelo "Marin Držić" Ministarstva kulture (jer ona ne dobiva dovoljan dignitet) i uvesti vlastitu nagradu za dramu (bilo da se raspiše natječaj za novu dramu koju se Split obveže postaviti, bilo da se nagradi neka od suvremenih drama iz konkurencije).

Neutemeljeni argumenti protiv.

Argumenti koji su se ove godine čuli za ukidanje Marulićevih dana i promjenu njihova sadržaja su neutemeljeni i neodrživi. Da su "hrvatskije" obrade Shakespearea nego neke predstave po domaćem tekstu. Možda, ali to nije festival hrvatstva nego hrvatske drame. Da su sve predstave nastale u Hrvatskoj i svijetu na tekstove hrvatske drame - loše, a prema čijem to kriteriju? Uz to, nema festivala na svijetu koji će imati na programu deset remek-djela. Ili pet. Ako imaju jedno - zadovoljni su, ako imaju dva - ljudi su od sreće. Ostalo treba pokazivati razinu dobrog kazališta. Jedino u slučaju Marulićevih dana ni argument da u Hrvatskoj ima previše festivala nije utemeljen, jer je ovo jedini koji doista ima jasnu i dokazanu koncepcijsku i društvenu ulogu. Ni argument da ne može doći izvrsna predstava "bez teksta" nije utemeljen. Prvo, takve su predstave presedani, a po presedanima nije dobro praviti pravila, drugo, uz pedeset festivala koje ova zemlja ima bit će i za takvu predstavu dovoljno mjesta, a treće, može se uvijek uzeti predložak po kojem je nastala kao autorski tekst ako on to je.

Što uraditi s problemom koji imamo?

Očito je da imamo problem - postoji festival domaće drame, treba nam, ali ga njegov vlastiti organizator ne želi. Postoje samo dva izlaza. Prvi je maknuti festival od onih koji ga ne žele i "dati" ga nekome tko će ga željeti (zajedno s novcima koje dobiva od države), ali se pri tome ne smije dopustiti da se u Splitu održava još jedan potpuno nedefiniran festival. Drugi izlaz jest maknuti one koji ga ne žele. Maknuti ih na neko mjesto na kojem se ne samo može, nego mora razvijati autorsko kazalište i projekti izvedbene umjetnosti koji doprinose raznolikosti i kvaliteti kazališta jedne zemlje. Ali, nacionalno kazalište ima jasne funkcije, i jedna od njih je i njegovati domaću dramsku riječ.

ŽELIMIR OREŠKOVIĆ, kazališni redatelj, Zagreb

Da ste mi prije nekoliko godina postavili ovo pitanje, ne bih se nimalo dvoumio. Hrvatskoj je potreban festival. Takvog tipa i sadržaja. Festival hrvatske drame. Poticati će razvoj dramske riječi, hrabriti će kazališta da na repertoar stavljaju hrvatske komade, bilo da se radi o preispitivanju naše baštine, bilo da je to predstavljanje novih dramskih tekstova. Festival bi svojim postojanjem privlačio novu publiku, a možda i poticao autore da više pišu dramske tekstove. Zadatak je svake kulturne politike povećati fond djela iz kojih bi se očitovao vlastiti identitet.

Danas poslije iskustva s Marulovim danima u Splitu, na kojima sam nekoliko puta sudjelovao sa svojim predstavama, nisam u to više tako uvjeren.

Za to postoji nekoliko razloga.

Marulovi dani nastali su poslije raspada Jugoslavije, kao hrvatska varijanta Sterijinog pozorja. Koncipirani su po istom modelu. Na festivalu mogu sudjelovati sva hrvatska kazališta ili kazališne skupine koje izvode hrvatski tekst. Isto vrijedi za kazališta ili kazališne skupine iz inozemstva. Festival je natjecateljski, znači na kraju se dijele nagrade i priznanja, a sudjelovanju prethodi prijava kazališta, a nakon toga odabir koji provodi izbornik prema svojim, nadamo se, umjetničkim kriterijima. Izbornik se prema uzoru na već spomenuto Sterijino pozorje bira na dvije godine. Predstave će na samom festivalu ocjenjivati stručni ocjenjivački sud (žiri) i donositi odluke. Festival neće biti samo prikazivanje predstava, nego će se oko njega organizirati okrugli stolovi kritike i publike, a i simpoziji na određene teme iz kazališnog života. Na festivalu će sudjelovati najbolje predstave protekle sezone, bez obzira na to iz kojeg su kazališta. Festival nije smotra, pa ne moraju biti zastupljena sva kazališta iz Hrvatske, a pojedina se mogu pojaviti s više predstava. Trajanje festivala ipak će biti ograničeno brojem dana, pa se selekcija mora tome prilagoditi, uglavnom neka ne traje više od tjedan dana. Marulovi dani imat će i točno odabrano mjesto održavanja, svake godine u Splitu i neće se premještati u druge gradove. Domaćin im je HNK Split, no troškove dolaska u Split snosi svako pozvano kazalište samo.

Sva ta pravila proizlaze iz nekoliko pretpostavki koje se obično ne moraju ostvariti: da su baš sva kazališta spremna i voljna uopće sudjelovati; da je sudjelovati i čast i dužnost, koju nitko neće zanemariti, a nagrade su vrijednost koju nitko neće odbiti; da selekcija bude pravedna i da stvarno sudjeluju najbolji; da se oko predstava napravi natjecateljski duh i da bude živosti i nakon predstave; da se sudionici predstava, kad su se već skupili na jednome mjestu međusobno druže; da će ocjenjivački sud nepristrano donositi odluke; da će publika svesrdno prigrliti predstave i da će festival biti središte kulturnih događanja tih dana; da će izvedeni tekstovi biti izvođeni i u drugim kazalištima, što je uostalom, i osnovna namjena festivala.

Međutim, te se pretpostavke uglavnom ne ostvaruju. Sva kazališta nisu uvijek zainteresirana za sudjelovanje, niti prijavljuju sve svoje predstave, naročito ne one predstave koje imaju puno sudionika. Pa se upravama kazališta ne isplati o svom trošku putovati do Splita za samo jednu izvedbu. Tu se još znaju umetnuti i posve subjektivni razlozi, na primjer, uvrijeđenost prethodnom selekcijom ili podjelom nagrada, pa postoji i prijetnja bojkotom. Kako dobar dio kazališta ne živi od publike, nego je usmjeren na društvenu potporu, da bi opravdale donacije i dobile tu potporu, uprave kazališta žele po svaku cijenu domoći se nagrada. Pritom ne biraju sredstva. To uvjetuje i pritisak na izašnike da se baš te i te predstave moraju odabrati, a izašnici i sami još djelatni kazališni radnici, recimo, često se ne mogu oduprijeti tim iskušenjima. Naročito se vodi bitka oko sastava stručnog suda, na koji žele utjecati pojedine interesne skupine, da ne kažemo klanovi, pa se već prema sastavu tog suda unaprijed može naslutiti koja će kazališta imati prednost. Pojedina kazališta gotovo nikad ne prolaze stručni odabir, te njihovo zanimanje za festival osjetno slabi. Zbog troškova putovanja i boravka, ansambli se većinom poslije predstave vraćaju kući, pa izostaje festivalski ugođaj i međusobno druženje. Okrugli stolovi kritike samo su formalnost i pretvaraju se u ruglo. Splitska publika, koja je jedna od boljih u Hrvatskoj, više biva zainteresirana za predstave iz središta, pa one nisu jednako posjećene. U novinama i medijima festival dobiva premalo prostora, ponekad se u Splitu istodobno održavaju i atraktivniji kulturni događaji. Činjenica jest da se objava rezultata natjeca-

nja jedva može pronaći na dnu kulturnih stranica u tisku. Strani ansambli, ako i igraju hrvatske tekstove i ako su pozvani, ne dolaze u Split, jer su troškovi njihovih gostovanja preskupi. Jedanput izvedena pa čak i nagrađena djela gotovo u pravilu više se ne izvode u drugim kazalištima. I ono što je preuzeto iz po zlu poznatih namještaljki Sterijinog pozorja: stalna mogućnost mijenjanja pravila već prema nečijim grupnim ili pojedinačnim interesima, natjecateljske odluke donešene i prije gledanja samih predstava.

Sve što sam nabrojio narušava ili umanjuje ugled i smisao festivala. Međutim, te su slabosti ipak subjektivne i vrlo vjerojatno bi se mogle prevladati.

Međutim, nezaobilazna je činjenica da predstave rađene na osnovi tekstova hrvatskih autora nisu i najbolje predstave hrvatskih kazališta u jednoj sezoni, tako da se na festivalu nađu predstave koje inače ni po kojem kriteriju ne bi bile pozvane na bilo koji drugi festival.

Iz rečenog se nameće osnovno pitanje: Je li hrvatska dramska produkcija uopće u stanju stvoriti dovoljan broj dramskih tekstova? Naime, autori su slabo plaćeni, a broj izvedbi novog teksta uopće ih ne potiče na pisanje. U sklopu Marulovih dana neko se vrijeme dodjeljivala i nagrada za najbolji hrvatski dramski tekst, Nagrada "Marin Držić". Neki od tako nagrađenih tekstova nikada nisu bili uprizoreni.

Po mom mišljenju u Hrvatskoj se na godinu ne pojavi dovoljan broj dramskih naslova da bi festival mogao skupiti osam relevantnih predstava. Festival bi se trebao pretvoriti u bijenale ili čak trijenale, ali je onda upitno mogu li kazališta iz manjih sredina držati te predstave na repertoaru dvije ili tri sezone.

Hrvatski kazališni život općenito je vrlo petrificiran. Osnove strukture teatra ne mijenjaju se već pedesetak godina. U sklopu radikalnih promjena koje će se kad-tad morati dogoditi u teatru, ima izgleda da na nekim drugim osnovama opet zaživi i festival hrvatske drame. Ovakav kakav je danas, teško da nam je potreban.